LA CHARTE DE KURUKAN FUGA

KURUKAN FUGA ŋɔ TƆN ƓAA

Kɛlɛɛ gu kele gu laalei pələɓɔ dɔnɔ kɔlɔn pɔlɔ kili mɛli da bɛɛn mɛli numaatɛɠi yii hu ?

Mɛli kɔlɔn nuan kpeakpea yɛ bele Joseph KIZERBO kaala e yili da tɔɔbulu kɛ kpɔ a yɛi kɛnɛ pələ mandi di gɔlɔn na gwa kɛ ɓo kwa gɛ a nɛlɛ elɛ gu ɲɛlɛ kɛ.

Nu maatɛɠi lɔi kaa ɓa laaləi pələɓo lɔi , a woo vaŋa kɛ ma yɛ bəle hɛɓɛpɛɛn vaŋa kaala ma lɔilonita kpɛliɠaa yei. E lɛ mun hɛɓɛpɛɛn hwa kula woo hu ?

Kwa dɛi tɛi lɛ lɔ Alkolana da Bible hwe gbea lɛ woo hu yɛ pa pɛɛn?

Nu maatɛɠi hu nuan yiɠaa pɔlɔkiliɠaa kaa diyei a diwɔ maati, da mɛli kele kɛ yi di pɛli kɛi mɛlipɔlɔɠaa kilidi nuan diyɛ yɛ bəle di nɛ la diya.

Nuan ti taɠaa haalati hu ɓə gɛ kuwɔ pɛli kele mɛliɠaa ɲɛi daɠaa hɔlɔɓoi numaatɛɠi lɔi ŋɔ pɔlɔ kiliɠaa hu, gele egɛ Mali lɔi pu pələ ŋɔ pɔlɔ kiliɠaa yɛ bəle : Manin nɔi hee pələ gbaŋa elɛ « Kurukan Fuga ŋɔ tɔn wooɠaa ».

Yili hu maakwɛliɓo ɲɛi Intermedia Consultant S.A da Radio Rurale nuan di zee gbaŋa a hwaɠan gulan waatɔnɔ pulu ŋun mɛɛnan ye mɛɛnan kwau mɛihaaɓa Kankan(Lagine Gboloya kwɛlɛ), beləɓo nuan vaakwɛli pɛlɛɠaa la gɔɓiɠaa hu numaatɛɠi lɔiɠaa yi da Bambara da Manin woo ɓo zu, Lagine da Senegal mɛli pɔkwɛli nuan di geeka kɛnɛi ti kɛ egɛ di kili tɛ di kee pɔ maalə ninaɠaa maamɛliɓa wɛlɛ woo tɛɛ mɛliɓa daaɠa hu nuan maa mɛliɓa.

Naa ɓe gili ti e həɠə laa nuan yii pələ pɔlɔɠaa laakɛ mɛliɓa. Yili hu, Mali lɔi ŋɔ pɔlɔ kiliŋa ɓe di zəɠəzu nuan yii pələ mɛli tamaa kɔlɔn mɛliɓa.

Mali lɔi pɔlɔ ŋɔ tɔn zɛɓɛ kɛnɛ hu tɔn wooɗaa e kɛ pounan kwau nan yi maanɛ kɛ didi kɔwɔ tɔɔ mɛi mɛligaa laakɛ kpaalə ɲɛi hu.

Ya pa zɛɓɛ pɛɛn nuan hɛɓɛ pɛɛn Mali lɔi ŋɔ pɔlɔ kili mɛliɓa kɛlɛ-kɛlɛɓa di ŋɔ tɔn woo tawolo ɓo lɔ kɛlɛɛ di ho həli gboma. Nakwəli kalamon kɛnɛ ɲɛi da kɛ ɓa Professeur Djibril Tamsir NIANE ŋɔ hɛɓɛi kɔlɔn ŋa yɛ Manin nɔi pɔlɔ kili di yɛ kɛ « l'Epoque Madingue » e « Kurunkan Fuga awalakɛti lɔi mɛi ɲaakwɛlɛ » mɛli ɓo, yili a nɛ gaa a kiliɲapono kɛ mun. Dɔn ŋɔ kiliwoo kpeakpeaɗaa e ɲaahɔwɔ zu yan dɔlɔɔ kati kɛ yili yɛ kɛ kɛlɛɛ hwa zɛɓɛi ti ɓo nuan kiliɲa kelepono.

Yiliɓa ti, pɔlɔ kilin nuan diwɔ kpɔn da e pɛlima e pənə e dɔn di maamɛli hukula da Radio ruraleɗaa diwɔ kolo kɛ nuan elɛ mɛli pɔkwɛli lakwəli kalamɔnɗaa yɛ bələi nɛɛ la gɔwɔtɔɔ.

Lowai tɛɛ pulu, ɲɛi tɔwɔ nuan di kaa Mali pɔlɔ kilin mɛli ŋuna di di woo hiyə geɓa yɛ bəle M. Bakary KANOUTE ŋɛi da M.Abdoulaye KANOUTE di kaa a pɔlɔ kilinuan kpeakpea Tambakounda (Senegal), nwoo ɲɛi hɔlɔɓo Kankan ŋɔ ɲaakpɔn ɓa, yai M. KANOUTE ekɛ laa, gaaɓa a mɛli laakula elɛ e ɓo a kpɔn golo.

Mɛliɗaa kpɔ a ɓo lɔi mɛi gaaɓa a pələɓo laatɔŋaa tɛdɔwɔ mɛli kpeakpea diyɛ ; Flanzi nuan diwɔ pələɓoi kɛ yɛ hulana nukan ŋɔ maalaɗaa elɛ nɔiloni a kulan waatɔnɔ pulu ŋun mɛihwelɛ yemɛihaaɓa kwau mɛinan ekɛ a Bastille hon ɲele kulaaŋa.

Bələɓoi kɛ nukan ŋɔ maalaɗaa kɔlɔn mɛli lɔi mɛi a pɔlɔkpalaa gulan waatɔnɔ pulu ŋun mɛinan yenan kwau mɛi haaɓa e lɔi tamaa yiɗaa lɛɛgbɔwɔɓala ekɛ di yei lɔi bilibili gemɛi di ɲaakpɔn gɛɛ lɔi mɛi hwaa kɛnɛ velɛ kɛɛna a kɛ kpɛɛ, damai …

Kurunkan Fuga ŋɔ tɔnɠaa(Keka kati kɛ Kangaba Mali lɔi hu) e kɛ a gulan waatɔnɔ pulu ŋun velɛ yehaaɓa kwau mɛida(1236) gɛɛ Mali lɔi a lɛɛgbɔwɔɓa laa hɔlɔbo Soumaro KANTE ŋɔ ɲaawoɓo laa hu.

Kurunkan Fuga ŋɔ tɔnɠaa di nɛ pələi Mali loni kele maanɛ di yenɛ yii ɓo la elɛ kpaale kele hu : zeepələ gbaŋa, hɛngɔwu mɛli, yipələ, kitite mɛli, nɔwɔ da ɲaɠaa maamɛli, damai…

Tɔn ŋɛi viyaɓɔi bələɓoɠaa kpɔ lɛɛ pulu maahɔlɔɓo ŋɛi hwaŋala e lɛɛ ɲei lowai kele yemu pələmandi mɛli pɔlɔ tamaa di tɛɛ la(nu maatɛɠi ŋɔ luwɛla, kwi heemɛli nukan mɛi…).

Yili kəle hu, walawala laa kaa lɔ ni gu hwaawoiɓa Kurukan Fuga ŋɔ tɔn ɲei ɲaawoɓo mɛliɓa nɔiloniɠaa kpɔ kɛ Mali lɔi kɛnɛɓa, gele egɛ nukan ŋɔ ɲaawoɓola kɛ pələ, kolo ɲaakwɛlɛɛ, hwaa a too mo pələ, yehiyəmu mɛli, heeyɔwɔla lɛlɛ elɛ ɲɛimawɛlikaa.

Vaa ɲɛi kɛ Kirina Soundiata KEITA ye yɛ tɛ Soumaoro KANTE ɓa, dɛɛ puluɓə di kpɔn toola Kurukan Fuga tɔn naa mɛliɓa ekɛ ti Kamadjan CAMARA ɲɛi kɛ a Sibi tɔɔmun ŋɔ lowai.

Nuan di di təli ɲaakpɔn di hu dɔn naa mɛliɓa di kɛ a taa kpeakpea ɲaawoɓo nuan ɲɛikwau yiɠaa kɛ maanɛ naa pulu di kɛ a nɔi ti ŋɔ kɔɓi taa pou kwau hwelɛ.

Nian di ho lɛɛli pulu ɲaakpɔn di hu maahɔlɔɓo di ɲɛi kwauɠaa di kɛ la.

Holo pou kwau hwelɛ dɔn di maamɛli hu elɛ nui kɛ ɲaakpɔn di ŋun ɓa yaɓa Boboɠaa di wɔ tɔɔmun.

Mɛli tɔlɔ di gɛ Kurukan Fuga ŋɔ ɲaakpɔn kɛnɛi ti kpɛɛ puluŋɔ , yaɓa kɛ di vɛli kɔwɔtɔ a gɔɓi ɲɛitɔwɔ nuan pou kwau hwelɛ diwɔ kwalaɓo di lɛɛ mɛli Mali lɔi ŋɔ tɔɔmun ɲɛi kɛ a Soundiata KEITA woomu.

Nu maatɛɠi loni diwɔ bɛlɛkeɓa kpɔn dɔlɔ kati kɛ : Mali lɔi ɓa.

Gɛɛ da yili huwooɓo, di pələɓoɠaa kɛ yai gɛ diyɛ hwaa dɔn woo pou nan kwau nan (44) ŋɛiɓa.

Yɛnɛ gɛɛna ta hwə la yi di ho di nɛn nɔbɔ ekɛ a : nukaɠaa hee pələ, nu ŋɔ maalaɠa da da ŋɔ maati, tɔɔla kɛ pələ, kwɛlin zɛn da yiman hwe a kwɛlin zɛn, nian tɔɔ kɔlɔn mɛli, pɛlɛn nuan, ɲɛi maawɛlika yi ɓo pələ, nwiyanɠaa hobələ, nɔwɔ yɛlɛ kɛ mɛli elɛ pɔlɔ laakɛɛ da gilin mɛli, hwaa mɛliɠaa yɛlɛ kɛɛ gele e kɛ zu.

Geka kɛnɛi kɛ Kankan ŋun gbɔkpɔi kɛ ma yaɓa Kurukan Fuga ŋɔ tɔn maamɛli.

Zɛɠɛɓo kpɔkpɔ ɲɛi naakahəli pɔlɔkilin nuan da mɛli pɔkwɛli lakwəli kalamɔn takpɛliɠaa diyɛ diyai nwalawala ekɛ di yedi, ku laakpɔna di kaa lɔpai kɛi ma diyɛ mɛli kɔlɔŋaa ta kwɛli egɛ laa yɛ tɔn nɛlɛ kɔlɔhu .

Ku wɔ hɛɠɛɓo kaa ŋɔnɔ həli nakwəlitaa ɲɛi gaa wooɠaa hupili mɛli yipələ pɔlɔɠaa maamɛli ŋuna (CELHTO) Niamey (Niger) ɓɛi woo kati elɛ ŋɔ ɲɛitɔwɔ mun gbɔkpɔ M. Mangone NIANG kpɔmaa tɛɛ mɛli ku pɔ zɛɓɛ ɲɛi kula mɛli a kwiwoo da ku lawoo hɛɓɛ kwauɠaa hu yai, ku laana gaa pai kpɔmatɛɛ ku wɔ pɔlɔ kɔlɔn mɛliɓa .

Radios Ruraleɠaa diwɔ ɲaakpɔn hu nuan kəle kpɔ(RER), ku kaa ka hɛɠɛɓoi.

Kwa kɛ lə M. Bernard FELLER ɓa yai gaa a Intermedia Consultant S.A : yan a kɛ ya hwe mɛliɠaa ɲɛi hwəli pa heegbaŋa ? Ku kaa zɛɠɛɓoi ku mamaɓo elɛ ku kaa kɛi ma kuwɔ pɛlɛ laaɓɔɔ dɔwɔ egɛ kuwɔ nɛɛla ɲɛi bələ hwə too taaɠa hu nuan liɓa kɛ mɛliɓa.

WɔLɔ Maniɲaa di ɲɛikɔɔŋaa da di nɛyɔwɔŋaa ɓə ɲɔɔ di kikaa gulan nwaatɔnɔ pulu ŋunveelɛɛ ye haɓaa kɔu mɛnda (12 36) mɛna ;
Kurukanfu ga, dakɛ naa laaɓa haakele kangaba (Mali lɔiɲa) gɔ ɲaakɛnɛ ɲɔɔ kɛ kirina di pɛlimɛnitɔnoɓa yaɓa : yiiɓo paleninɛ paikɛ manin nɔihu manin nɔihu di zɛɓɛ kɛ.

I – Gbɔnnapele nulaapelepɔ.

Dɔn woo :1

Mani kpɔn gɛnɛ ɲakwɛlɛ pele kaa.

- Poukɔumɛnda « Luo ŋɔ tɔn » awalakɛti tian heɠə nuaŋaa
- ɲaan (4) "tɔɔmun je" tɔɔkoli nuanŋaa
- Lɔli (5) « moluɓelaŋaa heei » awelekɛti moluɓelaŋaa diwɔkpɔn.
- Naan (4) « yɛlɛkɛnuan kɛti kolopɛlɛakɛnuan

Gbɔnŋaati nu kele ŋɔmaatikama əlɛ da ŋɔ kɛti.

Dɔn woo 2 :
Yeliɓelaŋaa diən dimanɛ diə tianɓo kwediɠĩŋaa diə, di kaa diwɔ ŋudɔ kpɔlɔhu diə kpaale ŋaa kwɛlima pɛli da nɔi ɲaawooɓola diə maakɔŋɔ a di laale (hwaawoo).

Dɔn woo 3 :
Morikanda: moluɞelaᵑaali; maakweli muan da hutɔkɛnuan helimɛni pelepɔ.
Nukele da mahwiəla tɛ di pɔ.

Dɔn woo 4 :
Gbɔn ɲaakwɛlɛ nuan kaapeleɓa. Nui gbɔnᵑunma da je a wətə. Nua di ka kaakulan kpɔn dɔnɔ hu diəɓa nuan di kaa kagepɔ kulan jaɓaa yemu, kulanŋaa gepɔ (əkɛ a huloni awalakɛti nɛnun kpakoloŋaa : nuan dikagulan gaa Muheɠəninɛ ŋaa da hilegoloŋaa di lɔwai ; Naagwe mɛni kpɛakpɛaŋaa nɔi, diəɞə dahee yili ŋɔ mɛniɓoŋaa mu.

Dɔn woo 5 :
Yiyɛnɛ : maala kaa nukeleyei əlɛ diə di kpini maakɔŋɔ. Yiliɓa nui lɔpe a tuŋɔn malamun ŋɔ yɛnɛɓa da tɔn naama : kɛti da baa.

Dɔn woo 6 :
Gɛmɛni nɔi lonni dikɛ di ɲanɛnju, di tɔn da laa « kɔnɔgbɛn wɔlɔ ». kpɔn ɓə di je gbaɲa yi diə nuan maakpɛɛ : nu yi vian, nu yi kolokɛ wɛlikpɛama.

Dɔn woo 7 :

Yiiɓopeleta ŋɔ kiliɲahiyɛ a lɔ nuan lɔwai « mandekaŋaa dakɛma sanankuya ». Nɔi lonni di lɔwai ; kanalaa, da teɠa mɛni, yili ɓa woopolama a kɛli əpalɔi nua lɔwai hwakɛ kɛa a hwaa ɲaakɛnɛ, mahwiəlaa ɓe a tɔn wala – wala.

ɓɔlɔ ɓelaŋaa lɔwai da tɔɠɔleŋaa lɔwai, nu pɔlɔŋaa da lɛapɛlɛŋaa di lɔwai mahwalɛ da yɔlakula ɓe laa.

Dɔn woo 8 :

Keita pɛlɛmu nua ɓə didi hee nɔi ɲaa wooɓomɛniɓa.

Dɔn woo 9 :

Nɛpɛlɛŋaa hutɔmɛni kaa ɓo a nukele mamɛni koliŋaa kelehu, ka pɔlu koli kele ɲaawoo ɓoi, tian pelemɛi.

Dɔn woo 10 :

ɓɛ lɔpe haa a toola, ka kaa kini kpelaɓo

Dɔn woo 11 :

ə nian awalakɛti ə lɔn da aa pu, hwe lɛbulu ə hee yɔwɔ pɔlu.

Dɔn woo 12 :

ɲaawoomɛni kaa hinaa mɛni, Tɔɔlaa hwa tɛɛ lon dapɔ yikpɔ nan da kani yɛnɛ.

Kahwee tɔɔlatɛ lokolo pɔ, ŋɔ hɛgɔu mɛni ɓa

Dɔn woo 13 :

Ka hwe ɓaɠaɓomaakɛ peleɓo nuan kpɛakpɛaŋaa diye nuaa yiɠaa kɔlɔn gaa die.

Dɔn woo 14 :

Ka hwe ɓaɠaɓomaakɛ gu leni nian diye.

Dɔn woo 15 :

ka hwe ka yee lɛɠɛ nɛnun taɓa yikpɔ hweni mɛni doomaakɛ zileɓa əlɛ hwe daɓoliju.

Dɔn woo 16 :

Pelema di makolo tamala yelekele, nian dimanɛ diə to gbahalanamaŋaa hu

Dɔn woo 17 :

Lɛɛ aa lamun a tɛ kulan pounaanju manɛ kɛa di gɛ aa tian.

Dɔn woo 18 :

Gu mahwielaa tɛɛ nukɛnɛlaamun pɔ.

Dɔn woo 19 :

Huloni lɔpe ɓɔlɔ ɓelaa hweelɛ ɓema ; nɛnon ya nu hweni jegeli a ə nian ŋɔ nuan da ə hwaawoo ɲɛ kulo ə laa kanan da hwə mɛi ə kpɔwɔ ɓa . Mɛni hwele ti manɛ gu maahwiə.

Dɔn woo 20 :

Ka hwe luoɠaa mɔnɔɓo, ka hwitɔ holotɛ lɔwɔɓa dipɔ əlɛ ka mɛni kele kɛ di kpilan kolokɛɓa a holokɛnɛ. Gu pɔɓa luo kɛ gu pɔhwaa ŋɔ biiti ɲei.

Dɔn woo 21 :

Ho laŋan nuan di nian ni ɓa: yɛ kwedi ɠi, heeyɔwɔ, molumun, halikɛmun, ə ɓilamun əlɛ ə kolokɛyɔwɔ.

Dɔn woo 22 :

Kpɔwɔɲakɛnɛɓo kaa nukpɔwɔ tikpɛɛ, əlɛ kpɔwɔ maahwiə aa nukɛnɛ.

Dɔn woo 23 :

Ka hwe kakiɓowo ka kelɔwai. Ka kaa woo maahwiə.

Dɔn woo 24 :

Ka hwe hɔngɛ nwɛan ɓa.

Dɔn woo 25 :

Kelalon, wɛlɛwoo ɓoomun mɛnita hwema ɲɔŋɔ pelepɔ ɓɛ manin nɔi hu.

Dɔn woo 26 :

Tatɛlɛ toubɔkɛ hwa pɛli niŋɛ gala ɲawoo ɓoi.

Dɔn woo 27 :

Da pɛli nɛnon dɔi hiletai a kpɛlalɔ, dihwa kpɛli pɔlu gaa kulan kɔlɔnji . Gaa nuan diwɔ liɓa ɓə manɛ nɛnon ə gɛ, nuan takpɛliŋaa dima kɛla.

Hilenilon nwɛi a pɔlu ə nian heɠə a kulan pou hweelɛ.

Dɔn woo   28 :
Niŋɛ haɓaaɓə da nɛnu vululɔla : dɔnɔ ɓa nɛnu nwɛi, veelɛ ne da nan.

Dɔn woo   29 :
Le meniŋaa ɓe da pɛli hiletai taɠai la :
- Huleni kɔlɔipɔno hwe ɲəi
- Nu hweelɛ lɔwai dɔnɔ a ɓoɠo (huleni awalakɛti nɛni)
- ɓɛlɛnamun a hwalakɛ pɛli maatiɠaa kɛi, Hiletai aa taɠa daapulu pele hwa tee taai.

Dɔn woo   30 :
Gu kpɔmaatɛ nuan dimaakpan gaama.

Dɔn woo   31 :
Gu lelona mahwiə, hwulu, da heeyɔwɔla.

Dɔn woo   32 :
ə yoɠ guo paa, kɛ ka hwe ŋumɛ

Dɔn woo   33 :
Nudɔ kpɛakpɛaŋaa hu, gu laa, gu ɲɛitɔwɔ la, əlɛ gu keni mahwalɛ.

II – Nu hɔlɔɓo hɛŋaa :

Dɔn woo   34 :
Hɛnjɔlɔ ɓo pele ka lɔli ; ə ɲa, di dɛpɔ, ka mahwalen, yɛ kolokɛ a walakɛti kwɛin.

Dɔn woo   35 :
Hɛn lɔpə da gaa naamu hwekɔlɔni, a kɛ a kpɔnma hɛn kulannaan bulu.

Dɔn woo   36 :

Niŋɛ haa a lɛ gaai, naan gɛna a lɛ a dolomun pɔ.

Dɔn woo 37 :
Da pɔlu di niŋɛ tɔnɔ mahwalen a ɓela naan awalakɛti ɓolu naan.
Dɔn woo 38 :
Tɛ a kɛli ɲandɔ da nonon a kɛ naan dɔnɔ kaa dolomun bɔ.

Dɔn woo 39 :
Pulu kulaa nu ɓa hwe ɓa a ŋuɔkɛ ya walalɔ do əwɔ ɓihu awalakɛti ə yei ɲuɓai.

Yɛnɛ maakɔŋɔ pele :

Dɔn woo 40 :
Lɔwɔ kaa ɓo a guwɔ hɛn zumɛni nwanaa, manɛ gu maakɔŋɔ əlɛ gugu kilikɛju tina mɛni ɓa.

Dɔn woo 41 :
Yakɛli pa ŋɔn doi, hwe lɛi ɓa pele kaa, ə ɲɛhee ɲeelepele nwuluɠaa tona.

Dɔn woo 42 :
Taa tɛlɛŋaa manɛ guo di to yɛliɲa, diə di kpulon tikɛi lɔwai əlɛ diə ɓodiə mɔndee lɔwai. Yilɛ, ɲaale, kwitɛ əlɛ tɛwoloɲaa di laahoju.

Dɔn woo 43 :
Bala Fasɛkɛ kuyate ɓə di je a kwedigi kɛnɛ : nuan lɔwai kpɛtɛ mɛniɓa.
Maala kaa ɲei da nukele diə kanakulo, gɔwɔtɔ ɓa nɔi naamu.

Dɔn woo 44 :
Nuaan kpɔ da nwooɠaati maakala, tɔn aa di hoon. Nukele manɛ ə gilikɛ wooɠaati hiə kpaale lɛlɛ pɔ.